

θετοῦντο περὶ μίαν ἢ πολλάς κοινὰς τραπέζας οὕτως, ὥστε παρ' ἐκάστη τούτων ἐκάθηντο τοῦλάχιστον δύο συνδαιτυμόνες. Καὶ τοῦτο τὸ ἔθος ἐπικρατεῖ ἰδίως καὶ κατὰ πάντα τὰ μείζονα δεῖπνα τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, μάλιστα καθ' ὅσον ἔλειπον ἀπ' αὐτῶν αἱ γυναῖκες· κατὰ τοῦτο δὲ καὶ διέφερε τὸ ἑλληνικὸν ἔθος λίαν ἀπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ, καθ' ὃ οὐδεὶς ἠδύνατο ψέγειν τὴν ἐν τῷ δεῖπνῳ ἢ ἐν τῷ ἀνδρῶνι ἐνώπιον ξένων παρουσίαν τῆς γυναικός, ἐν ᾧ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν αἱ γαμεταὶ οὐδαμῶς ἤρχοντο μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δεῖπνα, οὐδ' ἠξίουσαν συνδειπνεῖν μετὰ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' εἰσιτῶντο μετὰ τῶν παίδων ἐν τῇ γυναικωνίτιδι. Μόνον ἐν ἐστιάσει γάμων ἠδύναντο συνδειπνεῖν μετὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ αἱ γυναῖκες, ὡς ῥητῶς λέγεται παρ' Εὐαγγέλῳ· «τέτταρας ποιεῖν τραπέζας τῶν γυναικῶν εἶπά σοι, ἐξ δὲ τῶν ἀνδρῶν, τὸ δεῖπνον δ' ἐντελές καὶ μηδενὶ ἐλλιπές· λαμπροὺς γενέσθαι βουλόμεσθα τοὺς γάμους», καὶ παρὰ Λουκιανῶ· «ἐν δεξιᾷ εἰσιόντων αἱ γυναῖκες ὄλον τον κλιντῆρα ἐκεῖνον ἐπέλαβον οὐκ ὀλίγα οὔσαι, καὶ ἐν αὐταῖς ἡ νύμφη πάνυ ἀκριβῶς ἐγκεκαλυμμένη, ὑπὸ τῶν γυναικῶν περιεχομένη».

§ 4. Οἱ κλιντῆρες ἢ αἱ κλῖναι, ἐφ' ὧν κατεκλίνοντο οἱ συνδαιτυμόνες, παρὰ μὲν τοῖς πενεστέροις ἦσαν κεκαλυμμέναι ψιάθοις ἐν ὥρᾳ θέρους καὶ δέρασιν ἢ κωδίοις ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, παρὰ δὲ τοῖς πλουσιωτέροις καὶ διὰ πολυτιμοτέρων στρωμάτων ἢ ταπήτων· διὸ καὶ ἡ ἔκφρασις στορεννύναι κλίνας. Ἦσαν δὲ τοῦλάχιστον ἰσοῦψεῖς ταῖς τραπέζαις, ὥστε ἔχρηζον τῆς θρήνεως ἢ τοῦ ὑποποδίου, ἵνα ἀναβαίνωσιν ἐπ' αὐτῶν, ὡς φαίνονται τοιαῦτα ἀπεικονισμένα καὶ ἐν συμποτικαῖς ἐπὶ ἀγγείων σκηναῖς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δαιτυμόνων, οἱ κατέκειντο ἐφ' ἐκάστης τῶν κλινῶν, φαίνεται ὅτι σπανίως ὑπερέβαινε τοὺς δύο· καὶ κατὰ τοῦτο διέφερε τὸ ἑλληνικὸν ἔθος ἀπὸ τοῦ ῥωμαϊκοῦ, καθ' ὃ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς κλίνης κατεκλίνοντο τρεῖς δαιτυμόνες. Οὕτως ἐν τῷ τοῦ Πλάτωνος συμποσίῳ ὁ ἐστιῶν Ἀγάθων, διανέμων τὰς θέσεις, λέγει «σύ δ', Ἀριστόδημε, παρ' Ἐρυξίμαχον κατακλίνου», πρὸς δὲ τὴν Σωκράτην, «δεῦρο, Σώκρατες, παρ' ἐμέ κατάκεισο». Ἀλλ' ὅτε ὕστερον εἰσῆλθεν ὁ Ἀλκιβιάδης, κατειλημμένων ἤδη ἀπασῶν τῶν

ἐν ταῖς κλίμαις θέσεων, ὁ Ἀγάθων προσκαλεῖ αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν
 καὶ τὸν Σωκράτην, «ἵνα κατακέηται ἐκ τρίτων». Ἀλλὰ τοῦτο τὸ
 ἐκ τρίτων κατακεῖσθαι σπανίως μόνον καὶ ὡς ἐξαίρεσις ἐλάμβανε
 χώραν. Τὸ αὐτὸ εὐρίσκομεν καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ δεῖπνῳ τῷ δο-
 θέντι Ἑλλησι καὶ Πέρσαις ἀναμιξ ὑπὸ τοῦ Θηβαίου Ἀτταγίνου,
 εἰς ὃ ἦσαν προσκεκλημένοι πεντήκοντα Πέρσαι καὶ ἰσάριθμοι Ἑλ-
 ληνες, ἐνθα κατεκλίοντο ἐν ἐκάστη κλίνη ἀνά δύο, Πέρσης καὶ
 Ἑλλην. Ἐκαλοῦντο δ' οἱ συνανακείμενοι ὁμόκλινοι ἢ ὁμόσπονδοι
 (pares). ἐάν δ' ἐνίστε ἀναφέρωνται, ἢ εὐρίσκωνται καὶ ἐν εἰκόσι
 συμποτικάις, τρεῖς ἢ καὶ πλείονες, τοῦτο ἢ ἀνήκει εἰς ἄλλο διά-
 φορον τοῦ ἐνταῦθα διαγραφομένου ἔθους, ἢ λίαν σπάνιον, ἢ ἀπο-
 δοτέον ἰδιαιτέρᾳ τινὶ περιστάσει. Ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν κατεκλί-
 νοντο οἱ συνδαιτυμόνες, ἦτοι τὸ σχῆμα τῆς κατακλίσεως, ἦν τοι-
 οῦτος. Ὁ μὲν ἀνώτερος εἶγεν ἐλευθέραν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὁ
 δὲ κατώτερος τὴν δεξιάν, ὡς φαίνεται τοῦτο ἐκ τῆς συμπύσεως,
 ὅτι ὁ αἰ κατακείμενος πρὸς τὰ δεξιὰ κεῖται ὑπὸ τὸν ἄλλον.
 Παρὰ Πλάτωνι ὁ Σωκράτης προσκαλεῖ τὸν τέως ἀνώτερον καὶ ἐν
 τῇ πρώτῃ θέσει κατακείμενον Ἀγάθωνα, ὅπως κατακλιθῆ ὑποκάτω
 αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἐπὶ δεξιὰ, ἵνα δυνηθῆ ἐπαινεῖσαι τὸν ἐπὶ δεξιὰ, ὃ
 ἐστὶν ἵνα ὁ ἔπαινος προχωρῆ τακτικῶς ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ
 κάτω, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους. Αὕτη δὲ ἡ διάταξις τῶν
 θέσεων ἢ χωρῶν τῆς κλίνης ἀπὸ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἐλέγετο
 ἐπιδέξια, ἢ κυριώτερον ἐπὶ δεξιὰ, εὐχρηστος οὔσα οὐχὶ τόσον ἐπὶ
 τοῦ τρόπου τοῦ κατακλίεσθαι, ὅσον ἐπὶ τοῦ πίνειν καὶ ἐπὶ παν-
 τὸς ὀφείλοντος γίνεσθαι ὑφ' ἐκάστου συνδαιτυμόνος κατὰ τάξιν
 καὶ σειρὰν. Ὅθεν αἱ φράσεις ἐπὶ δεξιὰ πίνειν (διαπίνειν), ἐπὶ δε-
 ξιὰ λόγον εἰπεῖν, ἐπιτάξαι τῷ ἐπὶ δεξιᾷ, ἐπαινεῖν τὸν ἐπὶ δεξιὰ.
 Ἐνθα δὲ ὑπῆρχον πλείονες κλῖναι, πρώτη χώρα κατὰ τὸ ἐλ-
 ληνικὸν ἔθος ἦν ἡ πρώτη θέσις τῆς πρώτης πρὸς ἀριστερὰ κλί-
 νης, ἐν ᾗ ἐντιμος τόπος παρὰ μὲν τοῖς Πέρσαις ἦν ὁ μεσαίτα-
 τος, ἐφ' οὗ κατεκλίετο ὁ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ πρυτανείῳ
 ἀλλαχοῦ κατὰ τὸ μέσον διατρίβων βασιλεὺς τῶν Περσῶν, παρὰ
 δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ὁ τελευταῖος τῆς μέσης κλίνης ὁ καλούμενος

ύπατικός *), παρὰ δέ τισι τῶν περὶ τὸν Πόντον Ἑλλήνων, οἷον παρὰ τοῖς Ἡρακλεώταις, ὁ τῆς μέσης κλίνης πρῶτος τόπος. Περὶ δὲ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν ἀρμοδίων ἐκάστῳ συνδαιτυμόνι θέσεων εἰκάζομεν ὅτι, ὅπερ ὁ ἐστιῶν Ἀγάθων ἔπραξε πρὸς τοὺς ἐστιωμένους ὑπ' αὐτοῦ, προσδιορίσας ἐκάστῳ τὴν οἰκίαν χώραν, τοῦτο ἐγένετο συνήθως, εἰ μὴ πάντοτε. Βεβαίως οἱ λόγοι, καθ' οὓς προσδιωρίζετο αὕτη ἡ τάξις τῆς τοποθεσίας τῶν ἐστιωμένων, ἠδύναντο εἶναι πάντως διάφοροι, ἡ δόξα καὶ τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ πνευματικὴ ἰκανότης, ὁ πλοῦτος, ἡ εὐγένεια, τὰ πρεσβεῖα κ. τ. τ. Ὁ Πλούταρχος μάλιστα ἔχει ἐν τοῖς συμποσιακοῖς προβλήμασιν αὐτοῦ ἰδιαιτέραν διατριβὴν περὶ τούτου, ἂν ὁ ἐστιῶν ὀφείλῃ διανέμειν αὐτὸς τὰς θέσεις, ἢ ἔαν ἕκαστον ἐλεύθερον περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς φαινομένης αὐτῷ καταλλήλου κατακλίσεως ἢ χώρας. Καὶ ὁ μὲν ἐντιμος τόπος ἐκαλεῖτο προνομή, ἡ δὲ φαυλοτέρα καὶ ἀντίθετος αὐτῆς ἐκαλεῖτο κλισία ἀτιμος, ἢ ἀπλῶς ἐσχάτη χώρα. Ὁ προκλίτης τῆς ἐστίασεως ὠνομάζετο πρωτοστάτης, ὁ δὲ συγκατακειμένος τινι παρακλίτης, παραστάτης, παρὰ δὲ Πλουτάρχῳ ἀναφέρονται κορυφαῖος καὶ κρασπεδίτης. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι μετὰ ταῦτα ἐν τῇ παντοῖα διαφθορᾷ τοῦ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους ἑλληνικοῦ βίου ἡ κοινωνικὴ φιλοδοξία παρεῖχε συχνὰς ἀφορμὰς πρὸς ἔριν περὶ τοιούτων ἐντίμων θέσεων, καὶ ἐθεώρει τις ἑαυτὸν προσβεβλημένον, ἐὰν μὴ εὕρισκε τὸν ἀξίον ἑαυτοῦ τόπον, ὡς δεικνύει τὸ παρὰ Πλουτάρχῳ παράδειγμα τοῦ μεγαλοπρεποῦς πλουσίου τοῦ εἰσελθόντος μέχρι τῶν θυρῶν τοῦ ἀνδρῶνος, ὃς ἐπελθὼν ταῖς ὄψεσι κύκλῳ τοὺς κατακειμένους οὐκ ἠθέλησεν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ὄψετο ἀπιῶν, καὶ πολλῶν μεταθεόντων οὐκ ἔφη ὄραν τὸν ἀξίον ἑαυτοῦ τόπον λειπόμενον, καὶ ἡ μεταξὺ τοῦ στωϊκοῦ Ζηνοθέμιδος καὶ τοῦ ἐπικουρείου Ἑρμῶνος μονονουχί ἔρις περὶ τῶν πρωτείων. Ἡ δὲ ἀνάγκη τοῦ περιορίσαι ταύτην τὴν ψευδοφιλοτιμίαν ἐγένετο τόσο ἐπαισθητή, ὥστε ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις εὕρισκομεν καὶ ἰδιαι-

*) *Locus consularis*, ὁ τελευταῖος τῆς κλίνης, ὃν κατεῖχεν ὁ ὕπατος, ἵνα δύνηται ἔχειν καὶ φωνὴν καὶ χεῖρα ὑπερδέξιον καὶ ἀκώλυτον, ὃ ἐστὶν ἵνα ἔχη ἐλευθέραν τὴν δεξιὰν χεῖρα πρὸς τὸ ἐπιτάττειν ἐκεῖθεν καὶ ὑπογράφειν ἀνέτως, εἰ χρεῖα.

τέρους ὑπηρέτας, ὀφείλοντας προσκαλεῖν τοὺς ἐστιωμένους, ὅπως οὗτοι καταλαμβάνωσι τὴν προσδιωρισμένην ἐκάστῳ θέσιν, καὶ οὗτοι ἐκαλοῦντο ὀνομακλήτορες. Ἐν γένει δὲ κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τούτων τῶν θέσεων ἀρίστη διάταξις ἐκρίνετο ἢ κατὰ συμπάθειαν καὶ ἁρμονίαν πρὸς πλείονα εὐαρέσκειαν ἐκάστου τῶν συνδαιτυμόνων γινομένη. Κατ' ἀρχαιοτέρους ὅμως χρόνους φαίνεται ὅτι ἡ ἔντιμος θέσις ἦν ἢ παρά τῳ ἐστιῶντι οἰκοδεσπότη κατάκλισις· τοῦτο πράττει πρὸς τὸν Σωκράτην ὁ Ἀγάθων, ὅστις κατεκλίθη πρῶτος, καὶ ὡς ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ μικροφιλοτίμου ἐκτίθεται ὅτι σπουδάζει ἐν τῳ δείπνῳ κατακλίνεσθαι καὶ δειπνεῖν παρ' αὐτὸν τὸν καλέσαντα.

§ 5. Ἐκαστος τῶν συνδαιτυμόνων εἶχε πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ προσκεφάλαιον, ἵνα ἐπ' αὐτοῦ στηρίξη τὸν ἀριστερόν βραχίονα, καὶ τοῦτο ἐννοητέον διὰ τῆς ἐκφράσεως ἐπ' ἀγκῶνος δειπνεῖν· τὰ δὲ τοιαῦτα προσκεφάλαια τὰ πρὸς τὸ δειπνεῖν χρήσιμα ἐκαλοῦντο ὑπαγκῶνια ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ τῶν εὐνῶν καὶ τῆς κεφαλῆς προσκεφάλαια, ἅπερ ἐκαλοῦντο ἐνεύναια ἢ ὑπαυχένια. Ποία δὲ τις ἦν ἡ ἀρίστη καὶ εὐαρεστοτάτη κατάκλισις, καταφαίνεται ἐκ τῆς κωμικωτάτης καὶ προσφυσστάτης παρ' Ἀριστοφάνει φαντασιώδους ἐστιάσεως (ἐνύπνιον ἐστιώμεθα), ἐνθα διαλέγονται φιλοκλέων καὶ Βδελυκλέων· «Φιλοκλ. πῶς οὖν κατακλινῶ; φράζ' ἀνύσας. Βδελ. Εὐσχημόνως. Φιλοκλ. Ὡδὶ κελεύεις κατακλινῆναι; Βδελ. Μηδαμῶς. Φιλοκλ. Πῶς δαί; Βδελ. τὰ γόνατ' ἐκτείνε καὶ γυμναστικῶς ὑγρὸν χύτλασον σεαυτὸν ἐν τοῖς στρώμασι· ἔπειτ' ἐπαίνεσόν τι τῶν χαλκωμάτων, ὄροφὴν θέασαι, κρεκάδι' αὐλῆς θαύμασον». Διὰ δὲ τῆς οὕτως ἐστηριγμένης ἀριστερᾶς χειρὸς ἐκράτουν μόνον τὸν ἄρτον, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς ἐλάμβανον τὸ πρὸς τῳ ἄρτῳ ἐσθιόμενον ὄψον. Κατὰ μικρὸν δὲ ἐκτείνοντος τοῦ δαιτυμόνος τὴν δεξιάν αὐτοῦ πρὸς τὰ ἐδέσματα, ἢ κατ' ἀρχὰς ὄλως πλαγία κατάκλισις αὐτοῦ μετέβαινε εἰς παράπλευρον στάσιν ἢ ἐστρέφετο οὗτος ἐπὶ πλευράν. Ἐκ τούτου δὲ ἐρμηνεύει ὁ Πλούταρχος τὸ φαινόμενον, ὅτι κατὰ τὸ τέλος τοῦ δείπνου μεταβάλλεται εἰς ἀνεσιν καὶ εὐρυχωρίαν ἢ κατ' ἀρχὰς στενόχωρος καὶ κατηναγκασμένη θέσις τῶν κατακειμένων συνδαιτυμόνων.

§ 6. Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδαιτυμόνων αὐτῶν φαίνεται ὅτι ἐν τισὶ πόλεσιν ὑπῆρχον καὶ νομικαὶ διατάξεις, περιορίζουσαι μέχρις ὠρισμένου τινὸς ποσοῦ τοὺς δυναμένους συνευχεῖσθαι. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται διατάξεις ἀναφέρονται μόνον εἰς τὰς ἐπιγάμοις ἐστίασεις, καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἐν αὐταῖς παρουσίαν τοῦ γυναικείου φύλου. Ἐν Ἀθήναις ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν γάμοις συνεστιαμένων ἠδύνατο φθάνειν μέχρι τῶν τριάκοντα· ἰδιαιτέρα δὲ ἀρχή, οἱ ἐπὶ τῆς κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης τῶν γυναικῶν τεταγμένοι γυναικονόμοι, ὥφειλεν ἐφορᾶν πολλάκις μετὰ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν τὰς τοιαύτας ἐστίασεις καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κεκλημένων. Πάντως ὅμως καὶ τοιοῦτος νόμος ἀστυνομικῆς ἐπιβλέψεως ἀναφέρεται ὡς καινὸς τις νόμος. Ἐν δὲ τῇ Καρικῇ πόλει Ἰάσω μόνον δέκα ἄνδρες καὶ ἰσάριθμοι γυναῖκες ἠδύναντο κατὰ νόμον συνευχεῖσθαι ἐν γάμοις. Ἄλλως ὅμως εὐρίσκομεν ἀνδρῶνας ἢ οἴκους πρὸς ἐστίασιν διαφορωτάτης χωρητικότητος, ὀνομαζομένους κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κλινῶν, ὡς ἐχώρουν οὕτως ἀναφέρονται ἡμῖν οἴκοι τρίκλινοι, πεντάκλινοι, δεκάκλινοι καὶ ἄλλοι, γενικῶς κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κλινῶν ὀνομαζόμενοι, οἱ δὲ ἀλαζονευόμενοι τῶν πλουσίων μεταγενεστέρως κατεσκεύαζον καὶ τριακοντακλίλους καὶ ἔτι μείζονας (Cyziceni oeci). Ἀλλὰ πάντως ἡ πολλῶν συνδαιτυμόνων εἰς τὸ αὐτὸ συμφόρησις ἀνήρει τὸν κυριώτερον χαρακτήρα τῶν ἑλληνικῶν δεῖπνων καὶ συμποσίων, ὅστις ἦν ἡ διὰ τοῦ λόγου κοινωνία καὶ ψυχαγωγία, ὡς ῥητῶς παρὰ Ξενοφῶντι τελεία ἐστίασις θεωρεῖται ἢ πρὸς τῷ ἀμέμπτῳ δεῖπνῳ καὶ ἀκροαμάτων καὶ θεαμάτων ἠδίστων εἰσαγωγῇ. Τοῦναντίον δὲ δεῖπνον, ὅπερ ἐλάμβανεν ὁ Ἕλληνας αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ, στερούμενος πάσης συντροφίας, οὐδὲ ὡς δεῖπνον ἠδύνατο θεωρεῖσθαι ὅλως, καὶ ἐὰν ὁ Ῥωμαῖος ὁ δεῖπνήσας κατὰ μόναν, εἰπὼν ὅτι «σήμερον βέβρωκα, ἀλλ' οὐκ ἐδείπνησα», ἐξέφραζεν οὕτω τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔθος, ἐπίσης ἐξέφραζε καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθος ὁ Ἀλεξίς, ἐνθα λέγει περὶ τῶν μονοσιτούντων, «ἐπὶ ἰδιώτην ἄνδρα μονοσιτοῦντ' ἰδῆς, ἢ μὴ ποθοῦντα ὠδᾶς, ποιητὴν καὶ μέλη, τὸν μὲν ἰδιώτην τοῦ βίου τὸν ἡμισὺν ἀπολωλεκέναι νόμιζε, τὸν δὲ τῆς τέχνης τὴν ἡμίσειαν. ζῶσι δ' ἀμφοτέρω μοίλις». Ἐκτὸς δὲ τῆς ἀφορμῆς τῆς πρὸς δεῖ-

πνα παρεχομένης ὑπὸ δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν θυσιῶν καὶ κατὰ
 τοὺς ἡρωϊκοὺς καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, καταλε-
 κτέον ἐνταῦθα ὡς κυριωτάτας εὐκαιρίας, ἐν αἷς κατ' οἶκον ἐδίδοντο
 ἐστιάσεις καὶ μεγάλα δεῖπνα, ἐν πρώτοις τοὺς γάμους, οἵτινες
 ἦσαν ἐν τῷ οἰκιακῷ βίῳ ἢ ἐπισημοτάτη εὐκαιρία τοῦ προσκαλεῖν
 καὶ ἐστιᾶν πλείστους διὸ καὶ ὁ Πλούταρχος τὸ ζήτημα, διὰ τί
 πλείστους ἐν γάμοις ἐπὶ δεῖπνον καλοῦσι, λύει ἢ διὰ τὸ ἀναγ-
 καῖον τῆς παρουσίας πολυαρίθμων ἐστιωμένων, ἵνα πάντες οὗτοι
 συνειδῶσι καὶ μαρτυρῶσιν ὑπὲρ τῶν νυμφευομένων ὅτι καὶ αὐτοὶ
 εἰσιν ἐλεύθεροι καὶ παρ' ἐλευθέρων ἀγονται νύμφας, ἢ διότι συν-
 ἔρχονται κατὰ ταύτην τὴν τελετὴν δύο οἶκοι καὶ ἐπομένως ὁ τε
 λαμβάνων τὴν γυναῖκά φιλοφρονεῖται τοὺς φίλους καὶ οἰκείους
 τοῦ διδόντος, ὁ τε διδοὺς τοὺς τοῦ λαμβάνοντος. Ἦσαν δὲ καὶ
 ἄλλαι οἰκιακαὶ ἀφορμαὶ πρὸς δεῖπνα, οἷον τὰ γενέθλια τινος, ἢ
 εὐτυχία τις καὶ πρὸ πάντων νίκη (γενέθλια ἐστιᾶν, νικητήρια).
 Κατὰ πάσας δὲ ταύτας ἐνομιζέτο ἴδιον κομψῆς καὶ ἀστείας ἀγω-
 γῆς ἢ εἰς τὸ δεῖπνον ἔγκαιρος παρουσία τοῦ προσκεκλημένου,
 πρὸς δὲ τοῦτο οὔτε ὤφειλεν ὑστερίζειν, οὔτε ἔρχεσθαι πρῶτως.
 Ἐνομιζέτο δὲ τόσον ὀλιγαρχικὸν τὸ ὑστερίζειν τοῦ δεῖπνου καὶ
 περιμένεσθαι ὑπὸ τῶν συνδαιτυμόνων, ὥστε ὁ ἐν Ἀθήναις δημα-
 γωγὸς Πολύχαρμος, διδοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ ἀπολογισμὸν τοῦ βίου
 αὐτοῦ, εἶπεν ἐκτὸς τῶν ἄλλων, «οὐδέποτε κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον
 ὕστατος ἀφικόμην». Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν μνησθειῶν πρὸς δεῖπνα
 ἀφορμῶν ὑπῆρχε σύνηθες ἤδη ἀπὸ πρῶιμωτάτων χρόνων τὸ ἐν
 συντροφίᾳ γινόμενον συμφορητὸν δεῖπνον, ὅπερ πλείονες συνερχό-
 μενοὶ ἐποίουν κοινῇ δαπάνῃ. Τοιοῦτο δεῖπνον ἦν ὁ ἔρανος καὶ ἐπὶ
 τῶν ὀμηρικῶν χρόνων καὶ μετὰ τούτους κατὰ τὴν στενοτέραν
 σημασίαν τῆς λέξεως, τηρουμένης τῆς εὐρυτέρας σημασίας ἐπὶ
 συνεισφορῶν, ἀπὸ κοινοῦ γινομένων ὑπὸ ἰδιωτικῶν ἐταιριῶν ἐπὶ
 διαφόροις σκοποῖς, ἐν οἷς περιλαμβάνοντο καὶ τοιαῦτα δεῖπνα,
 καθ' ἣν ἔρανος ἐκαλεῖτο καὶ αὐτὴ ἢ ἐταιρία καὶ τὰ συνεισενεχθέντα
 χρήματα, τὰ δὲ μέλη ἔρανισταί, καὶ σύμπαντα τὸ κοινὸν τῶν
 ἔρανιστῶν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐράναρχος. Ὁ κατὰ μερικωτέραν
 σημασίαν ἔρανος ἐκαλεῖτο ἄλλως καὶ δεῖπνον ἀπὸ συμβολῶν (ὅπερ

παρωδῶν ὁ Λουκιάνειος Λεξιφάνης ἐκάλει δεῖπνον ἀπὸ συμφορῶν), ὅπου ἕκαστος τῶν ἐστιωμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νέων συνετέλει χρηματικὴν τινα ποσότητα, συμβολήν, καὶ ἐγένετο ἢ παρ' ἑταίροις ἢ παρὰ τινι τῶν ἀπελευθέρων ἢ καὶ παρὰ τινι τῶν συμβαλλομένων τὸν ἔρανον. Ἐπίσης ὑπὸ τὸν ἔρανον δυνατὸν ἐννοεῖν καὶ ἄλλο εἶδος δείπνου, εἰς ὃ ἕκαστος τῶν συνδαιτυμόνων συμβάλλετο οὐχὶ χρήματα, ἀλλ' ἢ τὴν ἐξαρκοῦσαν αὐτῷ τροφήν, ἢ μέρος τι τοῦ κοινοῦ δείπνου. Τοῦτο δ' ἐκάλουν δεῖπνον ἀπὸ σπυρίδος, διότι τὰ βρώματα καὶ τὰ ὄψα μετεφέροντο εἰς τὸν τόπον τῆς εὐωχίας ἐντὸς σπυρίδων ἢ κανίστρων, ἔτι δὲ καὶ δεῖπνον ἐκ τῆς κιστίδος. Ποῖαι δὲ τινες ἀτοπίαὶ ἠδύναντο συμβαίνειν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἀπὸ συμβολῶν δείπνοις, ὑποδεικνύει ἡμῖν τὸ τοῦ Σωκράτους, ὃς ἐκόπτε τῶν ζυνιόντων ἐπὶ τὸ δεῖπνον οἱ μὲν μικρὸν ὄψον, οἱ δὲ πολὺ φέροιεν, ἐκέλευε τὸν παῖδα τὸ μικρὸν ἢ εἰς τὸ κοινὸν τιθέναι, ἢ διανέμειν ἕκαστῳ τὸ μέρος. Οἱ οὖν τὸ πολὺ φέροντες ἠσχύνοντο τὸ τε μὴ κοινωνεῖν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν τιθεμένου καὶ τὸ μὴ ἀντιτιθέναι τὸ ἑαυτῶν· ἐτίθεσαν οὖν καὶ τὸ ἑαυτῶν εἰς τὸ κοινόν, καὶ ἐπεὶ οὐδὲν πλέον εἶχον τῶν μικρὸν φερομένων, ἐπαύοντο πολλοῦ ὄψωνοῦντες». Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τοιοῦτοις διὰ κοινῆς δαπάνης ἢ συμβολῆς γινομένοις δείπνοις ὁ ἀριθμὸς τῶν συμβαλλομένων καὶ μετεχόντων ἠδύνατο εἶναι ἀπεριόριστος. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν κοινῶν δείπνων μνημονευτέον ἔτι ἐνταῦθα καὶ τῶν μᾶλλον πολιτικὴν σημασίαν ἔχουσῶν ἐστιασέων, αἵτινες καὶ φυλετικὰ δεῖπνα καὶ φυλαρχίαι ἐκαλοῦντο, καὶ ἔλαβον ἀφορμὴν ἐξ ἱερῶν σκοπῶν καὶ πρὸς διατήρησιν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν φυλετῶν, ἐν αἷς ἠδύναντο παρευρίσκεσθαι τοῦλάχιστον δισχίλιοι πολῖται· ἔτι δὲ καὶ τῶν μετὰ δημοτελεῖ θυσίαν καὶ ἐν πανηγύρεσιν ἐστιασέων τοῦ δήμου ἢ τῶν δημοθουσιῶν, ἐν αἷς τὰ κρέατα τῶν δημοτελεῶν ἱερῶν μεταφερόμενα ἐτρώγοντο ἐν τῷ πρυτανείῳ ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ δημοσίῳ ἐστιατορίῳ· ἐν Ἀρκαδίᾳ ἰδίως ἐγένοντο μεγάλαι τοιαῦται βουθυσίαι καὶ ἐστιασεῖς, ἐν αἷς δεσπόται καὶ δοῦλοι συνεισιτιῶντο, ἔχοντες πάντες μίαν κοινὴν τράπεζαν, ἐν ἣ παρετίθεντο τὰ αὐτὰ σιτία καὶ ἐκεράννυτο ὁ αὐτὸς κρατὴρ ἅπασιν. Ἐτι δὲ τρανότερον ἐκπεφρασμένην πολι-

τικὴν σημασίαν εἶχον τὰ συσσίτια ὄλων πολιτειῶν, ἅτινα συνήγον καθ' ἑκάστην εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν πάντας τοὺς ἄρρενας κατοίκους κατὰ τὴν εἰς διαφόρους ἡλικίας διαίρεσιν αὐτῶν. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἐν Σπάρτῃ ἰδίως φιδίτια καλούμενα (οἶονεὶ ἐδίτια παρὰ τὴν δίαιταν καὶ ἐδωδὴν), δι' ὧν σκοπιμώτατα ἐπεδιώκετο ἡ παρὰ τοῖς ἀνδράσι τῆς Σπάρτης ἐξέγερσις κοινωνικοῦ πνεύματος καὶ βίου, ὡς καὶ ἡ παρὰ τοῖς παισὶ καὶ ἐφήβοις ἐν ἰδιαιτέροις συσσιτίοις. Ὅμοια τοῖς Σπαρτιατικοῖς ἦσαν καὶ τὰ ἐν Κρήτῃ συσσίτια, τῶν μὲν ἐφήβων συναθροιζομένων εἰς τὰς ἀγέλας, τῶν δὲ τελείων ἀνδρῶν μετὰ τῶν παίδων αὐτῶν εἰς τὰ ἀνδρεῖα. Τοιαῦτα δ' ἀναφέρονται καὶ παρ' ἄλλοις ἑλληνικοῖς λαοῖς, Μιλησίοις, Βοιωτοῖς καὶ Θουρίοις, ἅπερ οἱ τύραννοι ἀπηγόρευον τοῖς πολίταις τῶν τυραννουμένων πόλεων ἕνεκα τοῦ δημοτικοῦ καὶ πολιτικοῦ σκοποῦ αὐτῶν. Ἰὶς ταῦτα τὰ συσσίτια ἀνακτέον ἔτι καὶ τὰς ἐν Πρυτανείῳ σιτήσεις τῶν διὰ τινὰς ἐνδόξους πράξεις ἀξιωθέντων τῆς ἐν αὐτῷ σιτήσεως καὶ τῶν ἐκ τιμῆς ἀεισίων ἢ ἐχόντων αἰδίων σίτησιν.

§ 7. Μετὰ τὴν κατάλεξιν τῶν διαφόρων κοινῶν δείπνων καὶ συσσιτίων, τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πολυξένων, μεταβαίνοντες νῦν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐπικρατοῦντος ἔθους κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν κοινῶν δείπνων καὶ συμποσίων τῶν ἐχόντων χαρακτῆρα ἰδιωτικόν, εὐρίσκομεν εὐθύς ἐν πρώτοις ὅτι οἱ προσκεκλημένοι σύνδειπνοι ἐξυπελύοντο τὰς ἐμβάδας αὐτῶν, ὅπως ἀνέτως καὶ ἀβλαβῶς κατακλιθῶσιν ἐπὶ τῶν κλινῶν· τοῦτο δὲ ἐγίνετο συνήθως ὑπὸ τοῦ παιδός ἢ δούλου τοῦ συνοδεύοντος ἑκάστον τῶν συνδαιτυμόνων καὶ κατὰ τὰ ἔξω τῆς οἰκίας αὐτοῦ δεῖπνα, ὡς καὶ κατὰ πάσας τὰς ἄλλας ἐξόδους. Αἱ ἐμβάδες ἀφαιρεθεῖσαι ἐδίδοντο πρὸς διαφύλαξιν συνήθως τῷ αὐτῷ οἰκέτῃ, ὑφ' οὗ μάλιστα παρακειμένου καὶ ὀπισθεν ἐστῶτος ἐνίοτε καὶ ὑπηρετεῖτο ὁ κύριος αὐτοῦ ἐν τοῖς δεῖπνοις τῶν ἐστιώντων. Ἐν ταῖς εἰκόσιν ἐνίοτε παρίστανται ἀφαιρούμεναι ἐμβάδες ἀνδρῶν ὀρθίων ἰσταμένων. Διὰ δὲ ταύτην τὴν ἐν ἀρχῇ γινομένην ἀπόθεσιν τῶν ἐμβάδων καὶ τὴν ὑπὸ τῶν δούλων τήρησιν ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ δεῖπνου ἐξέγερσιν ἠναγκάζοντο κεκραγένοι ἐμβάδας (*soleas poscere*).

Μετὰ τοῦτο ἀπενίπτοντο τὰς χεῖρας δι' ὕδατος, προσφερομένου ἑκάστῳ τῶν ἐπιτιμωμένων ξένων ὑπὸ τῶν δούλων τῆς οἰκίας. Ἡ τοιαύτη χειρονιψία ἐκαλεῖτο ἀπονίζειν ἢ κατὰ χειρὸς δοῦναι (ὀμηρικῶς χέρνιψ), καὶ οὐδαμῶς συγχυτέον τοῦτο τὸ ἀπονίζειν τοῖς ποδανίπτροις ἢ τῇ ποδολουσίᾳ, εἰ καὶ ἀναφέρονται καὶ τοιαύτης ποδολουσίας παραδείγματα ὡς ἀποτελούσης μέρος παρασκευῆς δεῖπνου. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐν αὐτῷ τῷ δεῖπνῳ ἀπονίψεως τῶν χειρῶν ἐλούοντο καὶ ἠλείφοντο δι' ἐλαίου· ἀλλ' ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ὀμηρικοὺς ἤδη χρόνους ἀμφότερα ἐγίνοντο συγχρόνως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δαιτυμόνος, μετὰ ταῦτα ἐγένετο ὑπ' αὐτῶν καὶ τὸ ἕτερον ἐναλλάξ, τῶν μὲν λουομένων, τῶν δὲ χριομένων μόνον δι' ἐντριβῆς ἐλαίου (ξηραλοιφεῖν, ξηροτριβεῖν). Συνηθέστερον ὅμως διέμεινε τὸ ἔρχεσθαι ἐπὶ δεῖπνον λελουμένον ἢ λουσόμενον, ὅπερ ἔθος μεταγενεστέρως παρὰ Ῥωμαίοις ἰδίως προὔχωρῆσεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πολλοί, μὴ δυνάμενοι μηδ' ὑπομένοντες γεύσασθαι τροφῆς ἄλουτοι, ἀπώλοντο (ὣν ἦν καὶ Τίτος ὁ αὐτοκράτωρ). Προφανῶς δὲ δύο ἦσαν συνάμα οἱ σκοποὶ τῶν τοιούτων λουτρῶν καὶ ξηραλοιφιῶν, καὶ ἡ διατήρησις ἢ ἀποκατάστασις τῆς εὐκταίας καθαριότητος καὶ ἡ ἐπίτασις καὶ στόμωσις τῆς ὀρέξεως.

§ 8. Μετὰ τοῦτο τὸ κατὰ χειρὸς ὕδωρ ἢ χερώνιπτρον εἰσφέροντο αἱ τράπεζαι, καὶ οὕτως ἤρχοντο τοῦ καθ' αὐτὸ δεῖπνου, ὅπερ συνίστατο ἐν πολλαῖς παραθέσεσι. Τὰ δὲ παρατιθέμενα ταῦτα ἐδέσματα φαίνεται ὅτι παρετίθεντο οὐχὶ εἰσφερόμενα ἐπὶ πινάκων, ὡς τοῦτο ἐγένετο παρὰ Ῥωμαίοις, ἀλλ' εἰσεκομίζοντο μετ' αὐτῶν τῶν τραπέζων καὶ ἐπετίθεντο ἐπὶ τριπόδων. Ὅθεν καὶ αἱ ἐκφράσεις εἰσφέρειν τὰς τραπέζας, καὶ αἱ ἐν τῷ τέλει αἶρειν, ἀπαίρειν, ἐπαίρειν, ἀφαιρεῖν, ἐκφέρειν, βαστάζειν τὰς τραπέζας. Ἐν πάσαις δὲ ταύταις ταῖς ἐκφράσεσι τραπέζας ἐννοητέον οὐχὶ μεταφορικῶς τὰ ἐπὶ τῶν τραπέζων παρατιθέμενα βρώματα, ἀλλ' αὐτὰς κυρίως τὰς τραπέζας, ὡς βλέπομεν ἐν ἅπασι τοῖς τεχνικοῖς μνημείοις τοῖς παριστῶσι δεῖπνα μίαν τράπεζαν ἔμπροσθεν ἑκάστης κλίνης, ἐὰν δὲ συγκατακλίνωνται ὑπὲρ τοὺς δύο, καὶ πλείονας τραπέζας καὶ τρίποδας. Ὁ Πολυδεύκης ἐννοεῖ διὰ τῶν τραπέζων τοὺς πίνακας, ἐφ' ὧν ἐπετίθεντο τὰ βρώματα, ἐνθα λέγει περὶ αὐτῶν· «ἦσαν

δέ τινες πρῶται τράπεζαι καὶ δεύτεραι καὶ τρίται καὶ τρίποδες μέν, ἐφ' ὧν ἔκειντο (αὗται αἱ τράπεζαι)... αἱ δ' ἐπιτιθέμεναι καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι, ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσι». ἀλλ' ἐπιφέρει «τραπέζας δὲ ἐκάλουν καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ' αὐτῶν τιθέμενα». Ἀλλὰ συχνάκις καὶ ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἀναφέρονται τράπεζαι σημαίνουσαι παραθέσεις, εἰσφερομένας ἐπὶ τριπόδων. Ἐκτὸς δὲ ἐκτάκτων περιπτώσεων μεγαλοπρεποῦς καὶ πολυτελοῦς ἐστιάσεως, οἷα ἢ ἐπὶ γάμοις, ἐνθα παρετίθεντο καὶ πλείονες παραθέσεις, συνήθως παρετίθεντο δύο τοιαῦται τοῦλάχιστον, τὸ κυρίως δεῖπνον καὶ τὸ ἐπίδειπνον ἢ ἐπιδόρπιον. Ποῖα τινὰ ἦσαν τὰ παρατιθέμενα ἐν τῷ κυρίως δεῖπνῳ ἐδέσματα, ταῦτα ἐμνημονεύσαμεν κατὰ τὸ ἐνὸν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον εἰσεφέροντο αἱ δεύτεραι τράπεζαι, ἢ τὸ ἐπιδόρπιον, ὅπερ καὶ ὑπὸ ἄλλα ποικίλα ὀνόματα ἀναφέρεται, οἷον ἐπιδορπίσματα, ἐπιδόρπιοι τράπεζαι, ἐπίδειπνα ἢ ἐπίδειπνίδες, ἐπιφορήματα, ἐπαίκλια (ἢ ἔπαικλα ἐν Σπάρτῃ), νωγαλεύματα, καὶ τὸ μετὰ τὸ ἐπιδόρπιον συνηθέστερον ὄνομα τραγήματα, ἔτι δὲ καὶ τρωγάλια, ἐπιφορήματα, μεταδόρπια. Περὶ δὲ τῶν συνωνύμων τραγήματος καὶ τρωγαλίου σημειοῖ ὁ Ἀριστοτέλης· «τὸ μὲν οὖν ὅλον διαφέρειν τραγήμα βρώματος νομιστέον, ὅσον ἐδεσμα τρωγαλίου· τοῦτο γὰρ πάτριον τοῦνομα τοῖς Ἑλλησιν· ἐπεὶ ἐν τραγήμασι τὰ βρώματα παρατίθενται (ἴσως· ἐπεὶ ἐν τραγήμασι καὶ βρώματα παρατίθενται), διόπερ οὐ κακῶς ἔοικεν εἰπεῖν ὁ πρῶτος δευτέραν προσαγορεύσας τράπεζαν· οὕτως γὰρ ἐπιδορπισμός τις ὁ τραγηματισμός ἐστὶ καὶ δεῖπνον ἕτερον παρατίθεται τραγήματα». Φαίνεται δ' ἐννοῶν ὅτι ἡ κυρία ὀνομασία ἦν τρωγάλια, ἅπερ ὀνομάζονται παρὰ Ξενοφῶντι καὶ τρωκτὰ ὠραῖα, ἐμπεριλαμβάνοντα τὰ ὠραῖα, ἢτοι ὀπώρας, καὶ πέμματα, οἷον ἰσχάδας, κάρυα, ἀμύγδαλα, μυρτίδας, — πλακοῦντας κ. λ., ἐν ᾧ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ παρετίθεντο μετὰ τῶν τραγημάτων καὶ διάφορα ἰδίως ἐδέσματα ἢ βρώματα, λαγῶα, χήνεια, ὀρνίθεια κ. τ. τ. Σκοπὸς τούτων τῶν ἐν τοῖς ἐπιδορπίοις τρωγαλίων ἦν πρὸ πάντων ἢ καθ' ὅλον τὸν πότον διατήρησις καὶ ἐπίτασις τῆς πρὸς τὸ πίνειν ὀρέξεως· διὸ καὶ ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἦσαν ταῦτα ἀπλάτ' ὀπῶραι, μετὰ ταῦτα ἐπεδίδοντο καὶ ἰδίως δριμέα καὶ ἐρεθιστικά

βρώματα καὶ ἐκ κρεάτων ἔτι ἐσκευασμένα, ἐν οἷς πρὸ πάντων ἦν γενικῶς εὐχρηστος ἡ ματτύη (πολυτελές ἔδεσμα, εἰς ὃ ἐνεβάλλοντο φάτται, χῆνες, τρυγόνες, κίχλαι, κόσσυφοι, λαγῶ, ἀρνες, ἔριφοι, ὀνομασθέν οὕτω ἐκ τοῦ μάττειν τοῦ ἐφαρμοσθέντος ἔπειτα εἰς τὰ πολυτελέστερα τῶν ἐδεσμάτων καὶ μεταβληθέντος εἰς ματτυάζειν). Τὸ αὐτὸ ἔδεσμα, Μακεδονικῆς καὶ Θεσσαλικῆς ὄν καταγωγῆς, ἦν γνωστὸν καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ματύλλη, ὡς δίψους ἐγερτικὸν βρῶμα, ᾧ ἐχρῶντο μεσοῦντος τοῦ πότου (διάφορον δὲ τοῦ μυττωτοῦ, τῆς σκοροδάλμης ἢ τοῦ ἐκ σκορόδων δριμέος τρίμματος). Ἐκτὸς τούτων φίνεται ὅτι οἱ πενέστεροι, ἢ καὶ αὐτοὶ οἱ ποτίστατοι μετεχειρίζοντο καὶ τὸ ἄλας (τοὺς ἄλας), ἢ καθαρὸν καὶ μόνον, ἢ ὡς ἄρτυμα ἄλλων, ἵνα καταστήσῃσι τὴν τοῦ οἴνου γεῦσιν ἡδυτέραν καὶ ἐρεθίσῃσι πρὸς τὸ πίνειν. Διὸ οἱ ἄλας ἀναφέρονται καὶ ὡς ὄψον πρὸς πότον, εὐπερ ἐγεύοντο λείχοντες ¹⁾. Καὶ ὡς ἡδύσματα μετ' ἄλλων ὄψων μεμιγμένα ἀναφέρονται γενικῶς μὲν ἄλας ἡδυσμένοι ἢ ἄλας ἡδυντῆρες, ἰδίως δὲ ἄλας θυμῖται ἢ θυμιτίδαι, μετὰ θύμου τετριμμένοι. Ἐνθα δὲ ἀναφέρονται καὶ ἄλλα εὐτελεῖ κηπαῖα προϊόντα, οἷον κρόμυα καὶ κύμινον, μετὰ τῶν ἁλῶν, ἐκεῖ μᾶλλον ὑποδηλοῦται διὰ τούτων ἡ στενοτάτη οἰκειότης φίλων, τὸ δὲ πρὸς ἄλα δειπνεῖν καὶ κύμινον ἐσήμαινε τὸ τούτοις τοῖς ἡδύσμασιν ἀρκεῖσθαι. Ὅθεν καὶ αἱ παροιμῖαι, οἱ περὶ ἄλα καὶ κύμινον, καὶ συγκατέσθιεν πολλοὺς μεδίμνους ἁλῶν. Τὰ δὲ ἐπίσης πρὸς τὸ πίνειν λειχόμενα ἐπίπαστα ἦσαν πλακοῦντες ἢ ἄρτοι, ἐφ' ὧν ἐπέπασσον ἁλμυρὰ τινα καρυκεύματα. Ὡς τοιοῦτον ἡδυσμα ἀναφέρονται οἱ ἄλας καὶ παρ' Ἡροδότῳ, ἐνθα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἑλληνας λέγεται περὶ Περσῶν ὅτι «σίτοισιν ὀλίγοισι χρέωνται, ἐπιφορήμασι δὲ πολλοῖσι καὶ οὐκ ἁλέσι ²⁾» καὶ διὰ τοῦτο φασὶ Πέρσαι τοὺς Ἑλληνας σιτεομένους πεινῶντας παύεσθαι, ὅτι σφι ἀπὸ δείπνου παραφορέεται οὐδὲν λόγου ἄξιον· εἰ δέ τι παραφέροιτο, ἐσθίοντας ἂν οὐ παύεσθαι». Δηλαδή τοῖς τρυφηλοῖς Πέρσαις οἱ ἄλας ὡς λιτότατον

¹⁾ Ἄλα λείχειν, ἐπίπαστα λείχειν, *lingere salem, delingere salem*.

²⁾ Γραπτέον, „καὶ οὐκ ἁλεσιν“, ἢ „οὐκ ἁλάσι“.

ἐπιφόρημα τοῦ λιτοδιαίτου Ἕλληνας ἐφαίνοντο ὡς οὐδενὸς λόγου ἄξιον ἥδυσμα. Ἐνταῦθα ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ ἄλλη παροιμία «ἀλίαν τρυπᾶν», σημαίνουσα ἀνάλογόν τι τῷ τοῦ Ῥωμαίου σατιρικοῦ Περσίου «regustatum digito terebrare salinum». Παρὰ τοῖς κωμικοῖς γίνεται ὀλίγη μνεῖα τῶν ἄλλων διὰ τὴν εἰσβολὴν καὶ πλημμύραν τῶν ἄλλων λίχνων τραγημάτων· ἀλλαγῶν δὲ πάλιν ὑπὸ τοὺς ἄλλας ἐννοοῦνται καὶ ταρίχη ἢ τεταριχευμένοι ἰχθύες. — Ἐνίοτε ἀναφέρονται καὶ τρεῖς ἢ καὶ πλείονες παραθέσεις, καθ' ὅσον μάλιστα μεταγενεστέρως προέταπτον τοῦ ἰδίως δεῖπνου καὶ ἀναστομωτικά ἢ διεγερτικά ὀρέξεως ψυχρὰ ὄψα ὀστρέων, ἐγίνων, ὠμῶν λαχάνων, τὰς καλουμένας ψυχρὰς τραπέζας, ἢ καὶ ἀπλᾶ λάχανα ἐπὶ λιτῶν δεῖπνων. Διὰ τοιαῦτα ψυχραὶ τραπέζαι, συγκείμεναι ἐξ ὀρεκτικῶν ἐδεσμάτων, πρότερον ἴσως παρετίθεντο μετὰ τοῦ δεῖπνου καὶ τοῦ ἐπιδορπίου (προπόματα). Μετὰ δὲ τῶν διαφόρων τοῦ ἐπιδορπίου περμμάτων καὶ καρυκευμάτων κατατακτέον καὶ τοὺς ζωμούς.

§ 9. Πρὸς ἀπόγευσιν ἰδίως τῶν ζωμῶν μετεχειρίζοντο ἐξ ἀνάγκης κοχλιάρια. Ἐκαλοῦντο δὲ συνήθως ταῦτα μυστίλαι, μύστρα ἢ μύστροι, ἔτι δὲ καὶ γλωσσαι καὶ κοχλιώρυχα καὶ λιστρία. Ἐτι δὲ ἀναφέρεται καὶ κώταλις (συγγενὴς τῇ κοτύλῃ;), τορύννη, ζωμήρυσις. Κατ' ἀρχὰς ἐχρησίμευεν ὡς τοιοῦτον ἀπλῶς κοῖλος ψωμός, εὐρίσκονται ὁμῶς τοιαῦτα μύστρα καὶ ἐκ μετάλλου καὶ μάλιστα χρυσαῖ. Ἄλλως δὲ ὁ ἐσθίων μετεχειρίζετο ἀπλῶς τὴν χεῖρα καὶ ἐλάμβανεν ὅτε μὲν διὰ τοῦ ἑνός, ὅτε δὲ διὰ δύο ἢ τριῶν δακτύλων τὰ διάφορα ὄψα («ἐνὶ δακτύλῳ τὸ τάριχος ἄψασθαι, δυσὶ δ' ἰχθύν, σίτον, κρέας»). Τὴν διὰ τῆς ἐπαφῆς τῶν ὄψων μολυνθεῖσαν χεῖρα ἀπεσπόγγιζον οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦ μαλακοῦ καὶ σταιτώδους τοῦ ἄρτου ἢ τῆς ψυχός, ἣτις ἕνεκα τοῦ ἐν αὐτῇ ἀπομάττεσθαι ἐκαλεῖτο ἀπομαγδαλιά καὶ ἐρρίπτετο τοῖς κυσὶ (διὸ καὶ κυνάς ἐκαλεῖτο ἢ αὐτὴ ἐν Σπάρτῃ). Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεμάττοντο ἐν τοῖς χειρομάκτροις. Ἄντι δὲ περονίων, ἅπερ διὰ τὴν ἀπλῆν τῶν δακτύλων χρῆσιν καθίσταντο πάντῃ περιττά, καὶ ἀντὶ τῶν σπανίως ἀναφερομένων μαχαιρῶν, ὧν οὐδ' εἶχον ἀνάγκην τὸ παράπαν τὸ μὲν διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν περονίων, τὸ δὲ